

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ**

УДК: 332:122(477.8):338.45
DOI: 10.37128/2411-4413-2020-3-1

**ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ
РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ
ПЕРЕРОБНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

КАЛЕТНИК Г.М.,
*доктор економічних наук, професор,
академік НААН України,
завідувач кафедри адміністративного
менеджменту та альтернативних
джерел енергії,*

ГОНТАРУК Я.В.,
*асистент кафедри аграрного
менеджменту та маркетингу,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті проведено аналіз підходів до трактування поняття диференціації. Запропоновано власне трактування поняття диференціації розвитку галузей як процесу розвитку підприємств за показниками ефективності використання активів, власного капіталу, трудових ресурсів, ефективності виробництва та можливості створення нових видів продукції. Досліджено складові галузі переробної промисловості агропромислового комплексу Вінницької області та визначено основні з них. Проаналізовано основні фактори впливу на розвиток диференціації підприємств переробної промисловості аграрного сектору. Здійснено аналіз за основними фінансовими показниками діяльності переробних підприємств аграрного сектору Вінниччини залежно від розміру організацій. Висвітлено перспективи проведення приватизації спиртових заводів в Україні. Обґрунтовано можливість диференціації продукції на підприємствах переробної промисловості АПК з орієнтацією на створення нових виробництв. Підтверджено низький рівень управління спиртовими заводами та окреслено перспективи приватизації зазначених організацій відповідно до чинного законодавства. Визначено, що основним перспективним напрямком галузевої диференціації переробної промисловості системи АПК є формування на сировинній базі цукрової, м'ясопереробної, сільськогосподарської та спиртових галузей – виробництва біопалив (біогазу, біоетанолу).

Наведеними дослідженнями встановлено, що запропоновані напрями диференціації галузей переробних підприємств дадуть можливість уникати практики приховування прибутків на підприємствах, збільшити доходи до державного бюджету від спиртової галузі; досягти зростання обсягу іноземних інвестицій. Удосконалення управління підприємствами в переробній промисловості АПК сприятиме зростанню показника валового регіонального продукту та рентабельності виробництва переробних галузей аграрного сектору. Це дасть можливість підвищити енергетичну незалежність регіону, знизити витрати спиртових заводів на енергоносії, покращити екологічний стан водних ресурсів

області, знизити обсяг викидів парникових газів та забезпечити тваринницьку галузь білковими кормами.

Ключові слова: диференціація, продовольча безпека, енергетична безпека, біогаз, біоетанол, ефективність, рентабельність, прибуток, трудові ресурси, капітал.

Табл.: 12. **Рис.** 3. **Літ.:** 13.

DIFFERENTIATION OF DEVELOPMENT OF SUB-SECTOR OF PROCESSING INDUSTRY OF AGRICULTURAL SECTOR OF VINNITSA REGION

KALETNIK Grygorii,
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Academician of NAAS of Ukraine,
Head of the Department of Administrative
Management and Alternative Energy Sources,*

HONTARUK Yaroslav,
*assistant of the department of agrarian
management and marketing,,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

The article analyzes the approaches to the interpretation of the concept of differentiation. The own interpretation of the concept of differentiation of development of branches as process of development of the enterprises on indicators of efficiency of use of actives, own capital, labor resources, efficiency of manufacture and possibility of creation of new kinds of production is offered. The components of the processing industry of the agro-industrial complex of Vinnytsia region are studied and the main ones are determined. The main factors influencing the development of differentiation of enterprises of the processing industry of the agricultural sector are analyzed. The analysis on the basic financial indicators of activity of the processing enterprises of agrarian sector of Vinnytsia region depending on the size of the organizations is carried out. Prospects for the privatization of distilleries in Ukraine are highlighted. The possibility of product differentiation at the enterprises of agro-industrial complex processing with orientation on creation of new productions is substantiated. The low level of management of distilleries was confirmed and the prospects of privatization of these organizations in accordance with the current legislation were outlined. It is determined that the main promising area of sectoral differentiation of the processing industry of the agro-industrial complex is the formation of sugar, meat processing, agricultural and alcohol industries on the basis of raw materials - production of biofuels (biogas, bioethanol).

These studies show that the developed areas of differentiation of processing enterprises will avoid the practice of concealing profits at enterprises, increase revenues to the state budget from the alcohol industry; achieve growth in foreign investment. Improving the management of enterprises in the agro-industrial processing industry will contribute to the growth of the gross regional product and the profitability of production in the processing sectors of the agricultural sector. This will increase the energy independence of the region, reduce energy costs of distilleries, improve the environmental condition of water resources in the region, reduce greenhouse gas emissions and provide the livestock industry with protein feed.

Key words: differentiation, food security, energy security, biogas, bioethanol, efficiency, profitability, profit, labor resources, capital.

Tabl.: 12. Fig.: 3. Lit.: 13.

**ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ
ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ АГРАРНОГО
СЕКТОРА ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ**

КАЛЕТНИК Г.Н.,
*доктор экономических наук, профессор,
академик НААН Украины,
заведующий кафедрой административного менеджмента
и альтернативных источников энергии,*

ГОНТАРУК Я.В.,
*ассистент кафедры аграрного
менеджмента и маркетинга,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

В статье проведен анализ подходов к трактовке понятия дифференциации. Предложено собственное определение понятия дифференциации развития отраслей как процесса развития предприятий по показателям эффективности использования активов, собственного капитала, трудовых ресурсов, эффективности производства и возможности создания новых видов продукции. Исследованы составляющие отрасли перерабатывающей промышленности агропромышленного комплекса Винницкой области и определены основные из них. Проанализированы основные факторы влияния на развитие дифференциации предприятий перерабатывающей промышленности аграрного сектора. Осуществлен анализ по основным финансовым показателям деятельности перерабатывающих предприятий аграрного сектора Винницкой области в зависимости от размера организаций. Освещены перспективы проведения приватизации спиртовых заводов в Украине. Обоснована возможность дифференциации продукции на предприятиях перерабатывающей промышленности АПК с ориентацией на создание новых производств. Подтверждено низкий уровень управления спиртовыми заводами и намечены перспективы приватизации указанных организаций в соответствии с действующим законодательством. Определено, что основным перспективным направлением отраслевой дифференциации перерабатывающей промышленности системы АПК является формирование на сырьевой базе сахарной, мяса, сельскохозяйственной и спиртовых отраслей – производства биотоплива (биогаза, биоэтанола).

Приведенными исследованиями установлено, что разработанные направления дифференциации перерабатывающих предприятий позволят избежать практики сокрытия доходов на предприятиях, увеличить доходы в государственный бюджет от спиртовой отрасли; добиться роста объема иностранных инвестиций. Совершенствования управления предприятиями в перерабатывающей промышленности АПК будет способствовать росту показатель валового регионального продукта и рентабельности производства перерабатывающих отраслей аграрного сектора. Это позволит повысить энергетическую независимость региона, снизить расходы спиртовых заводов на энергоносители, улучшить экологическое состояние водных ресурсов области, снизить объем выбросов парниковых газов и обеспечить животноводческую отрасль белковыми кормами.

Ключевые слова: дифференциация, продовольственная безопасность, энергетическая безопасность, биогаз, биоэтанол, эффективность, рентабельность, прибыль, трудовые ресурсы, капитал.

Табл.: 12. Рис.: 3. Лит.: 13.

Постановка проблеми. Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується наявністю просторових деформацій на регіональному та внутрішньорегіональному рівнях. Така ситуація зумовлює існування розірваності й фрагментарності соціально-економічного простору регіонів, розширення ареалів депресивності, що пов'язано з концентруванням фінансових ресурсів у центрах розвитку регіонів. Відбувається процес розриву між міськими та сільськими територіями; поглиблюються проблеми територіальної розбалансованості на внутрішньорегіональному рівні. Зазначені проблеми особливо загострюються в контексті реалізації реформи місцевого самоврядування та адміністративно-фінансової децентралізації, основним принципом яких є розвиток територіальних громад за рахунок ефективного використання ендегенного економічного потенціалу. Наслідком цих процесів є поглиблення диференціації за рівнем фінансової спроможності та економічним потенціалом підприємств у межах окремих регіонів. Подолання окреслених загроз вимагає розробки заходів із галузевої диференціації підприємств переробної сфери АПК, які реалізуються на внутрішньорегіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці просторової диференціації та асиметричності соціально-економічного розвитку територіально-структурних одиниць регіонів приділено значну увагу як у теоретичних, так і в прикладних дослідженнях. І. В. Лексін [1] вважає, що диференціація присутня у розвитку регіонального простору, що проявляється як негативна тенденція з порушення внутрішнього простору території. А.Г. Гранберг [2] стверджує, що диференціація – це міжрегіональні відмінності соціального та економічного розвитку регіону. На його думку, ці відмінності можна побачити в рівні соціально-економічної активності населення та в якості життя. Натомість В.Н. Василенко [3, с. 8] вбачає, що диференціація є порушенням рівноваги розвитку, що передбачає потребу у визначенні природи певних змін. Виходячи з підходів учених процес розділення єдиного економічного простору на окремі групи і є суттю диференціації. Питання методології формування системи управління диференціацією ґрунтовно дослідженні В.В. Журавлем, О.В. Поспеловим, О.О. Рядно та О.В. Беркутом [4; 5; 6; 7].

Проведений Г.М. Калетніком аналіз організаційно-структурних змін функціонування аграрного сектора України щодо забезпечення проблем продовольчої безпеки з урахуванням реальної ситуації як із наявними потребами в продуктах харчування, так і з джерелами забезпечення паливом як держави загалом, так і окремих її регіонів, переконливо свідчить про те, що нині в Україні не існує проблеми «продовольство проти палива». Абсолютно слушною представляється висловлена думка про доцільність спрямування частини

експортного потенціалу аграрного сектора на виробництво біопалив [8, 9]. Розвитку виробництву біогазу в Україні, як перспективного для розв'язання проблем утилізації відходів, поліпшення екологічної ситуації, підвищення родючості ґрунтів, зменшення енергозалежності та розвитку сільських територій приділено значну увагу в дослідженні І.В. Гончарук [10]. Внесок учених у дослідження диференціації розвитку регіонів та напрямків організаційно-структурних змін є вагомим, проте не спрямований на ґрунтовний аналіз диференціації розвитку галузей переробної сфери АПК у межах регіонів. Нині також не існує чіткого підходу до трактування поняття «диференціація розвитку галузей» незважаючи на різний рівень розвитку підприємств в галузях народного господарства.

Незважаючи на значні напрацювання у дослідженні процесів диференціації в економіці недостатньо дослідженою залишається проблематика диференціації розвитку галузей в сучасних умовах та потребує подальшого вивчення.

Мета статті – здійснити аналіз диференціації розвитку галузей переробної промисловості Вінницької області та визначити перспективні напрямки розвитку переробних підприємств агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. Неоднорідність ефективності виробництва багатьох галузей переробної промисловості системи АПК і відмінності в можливостях для їхнього успішного функціонування в ринкових умовах зумовили чітку тенденцію наростання галузевої диференціації у аграрному секторі економіки області.

Підгалузі переробної промисловості системи АПК Вінницької області можна розділити на олійножирову, молокопереробну, м'ясопереробну, спиртову, кондитерську, цукрову та плодоовочеву (рис. 1.).

Рис. 1. Підгалузі переробної промисловості системи АПК Вінницької області

Джерело: сформовано авторами

Розвиток підприємств переробної промисловості системи АПК характеризується диференціацією за підгалузями у зв'язку з низкою причин, таких як ефективність використання капіталу, трудових ресурсів, а також

економічна ефективність виробництва та виникненням нових видів продукції (рис. 2).

Виходячи з аналізу цих факторів нами пропонується трактування поняття диференціації розвитку галузей, як процесу розвитку підприємств за показниками ефективності використання активів, власного капіталу, трудових ресурсів, ефективності виробництва та можливості створення нових галузей.

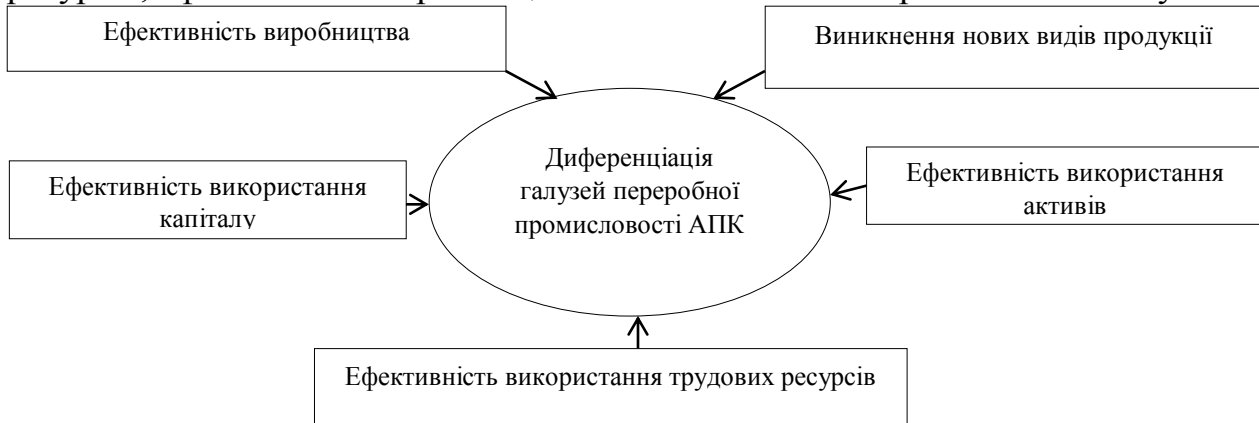

Рис. 2. Фактори впливу на диференціацію галузей переробної промисловості

Джерело: сформовано авторами

Оснoву для виробництвом продукції в переробній промисловості АПК становлять цукрова, м'ясопереробна, молокопереробна та олійножирова галузь.

Переробна промисловість АПК Вінницької області в 2018 році представлена 6 великими підприємствами, 49 – середніми, 220 – малими та 168 – мікропідприємствами. Протягом 2015-2018 років простежується тенденція до зменшення кількості мікропідприємств та зростання частки середніх підприємств галузей переробної сфери АПК (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість підприємств переробної промисловості АПК у 2015-2018 рр.,
одиниць**

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	од	%	од	%	од	%	од	%
2015	5	1,8	41	14,6	234	83,6	179	63,9
2016	6	2,4	41	16,4	203	81,2	147	58,8
2017	7	2,6	50	18,4	215	79,0	164	60,3
2018	6	2,2	49	17,8	220	80,0	168	61,1
Відхилення, +,-	1	X	8	X	-14	X	-11	X

Джерело: розраховано за даними [11]

Незважаючи на низьку частку великих підприємств у переробних галузях АПК регіону, частка працівників цих підприємств має чітку тенденцію до зростання. У 2018 році на 6 великих підприємствах працювало понад 50% всіх працівників переробних галузей АПК проти 41 % у 2015 році (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість зайнятих працівників підприємств переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., осіб

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	осіб	у % до загального показника	осіб	у % до загального показника	осіб	у % до загального показника	осіб	у % до загального показника
2015	7896	40,7	9527	49,1	1978	10,2	473	2,4
2016	6815	37,9	8983	50,0	2165	12,1	531	3,0
2017	11698	51,0	9729	42,4	1523	6,6	394	1,7
2018	12863	52,2	9942	40,3	1839	7,5	479	1,9
Відхилення, +,-	4967	11,5	415	-8,8	-139	-2,7	6	-0,5

Джерело: розраховано за даними [11]

Також варто зазначити, що простежується тенденція до загального зростання чисельності працівників у переробних галузях АПК регіону.

У середньому на 1 великому підприємстві переробної промисловості АПК регіону працювало, протягом 2015-2018 рр., від 1,5 до 2,1 тис. осіб. У той час скорочується чисельність працівників середніх підприємств (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість найманих працівників на одному підприємстві переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., осіб

Роки	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікропідприємства
2015	1579	232	8	2
2016	1136	219	10	3
2017	1671	195	7	2
2018	2144	203	8	3
Відхилення, +,-	565	-29	0	1

Джерело: розраховано за даними [11]

Процеси укрупнення підприємств та відповідного зростання чисельності працівників на великих підприємствах переробної промисловості АПК призвели до зростання витрат на персонал даних організацій (табл. 4).

Таблиця 4

Витрати на персонал підприємств переробної промисловості АПК у 2015-2018 рр., тис.грн.

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	тис.грн.	частка, %	тис. грн.	частка, %	тис. грн.	частка, %	тис. грн	частка, %
2015	574369,2	42,8	715816,2	53,4	50367,3	3,8	12230	0,9
2016	647306,6	44,5	745029,9	51,2	61932,9	4,3	13876	1,0
2017	1487973	56,5	1071193	40,7	75331,8	2,8	13387	0,5
2018	2072771	56,8	1468821	40,3	105506	2,9	23816	0,7
Відхилення, +,-	1498402	14	753005,8	-13,1	55139	-0,9	11585	-0,2

Джерело: розраховано за даними [11]

Негативним чинником для розвитку малих форм господарювання переробних галузей АПК регіону є зменшення обсягу основних засобів на балансі малих та мікропідприємств (табл. 5). У той же час, розмір необоротних активів має тенденцію до зменшення на малих та середніх підприємствах, що зумовлено оптимізацією основних засобів таких формувань та зниженням їхньої конкурентоспроможності у порівнянні з великими підприємствами переробних галузей АПК.

Таблиця 5

**Необоротні активи підприємств переробної промисловості АПК
Вінницької області у 2015-2018 рр., тис.грн.**

	Необоротні активи, усього				У тому числі основні засоби та нематеріальні активи залишкова вартість			
	великі підпри- ємства	середні підпри- ємства	малі підпри- ємства	з них мікропід- приємства	великі підпри- ємства	середні підпри- ємства	малі підпри- ємства	з них мікропід- приємства
2015	4574283	5423700	361980,5	75346,0	4259808,0	4611897,0	300908,2	61226,5
2016	5215613	5858005	366616,6	69100,1	4811071,0	5035962,0	297690,0	55105,0
2017	8048248	5462826	442943,4	279162,1	5586666,0	5247924,8	368621,1	231129,9
2018	15506166	5638646	275988,7	70407,3	12726908,0	5331995,4	221807,2	51291,0
Відхилення, +, -	10931883	214945	-85991,8	-4938,7	8467100	720098,4	-79101	-9935,5

Джерело: розраховано за даними [11]

Застарілість та низька енергоефективність основних засобів підприємств переробної сфери АПК Вінницької області негативно впливає на конкурентоспроможність продукції.

Протягом 2015-2018 років розподіл власного капіталу переробного сектору економіки регіону має тенденцію до зростання по всіх підприємствах, хоча його основна величина сконцентрована у великих та середніх підприємствах Вінницького регіону (табл. 6).

Таблиця 6

**Власний капітал підприємств переробної промисловості АПК
Вінницької області у 2015-2018 рр., тис.грн.**

Роки	Власний капітал, усього				У тому числі zareєстрований (пайовий) капітал			
	великі підпри- ємства	середні підпри- ємства	малі підпри- ємства	з них мікропід- приємства	великі підпри- ємства	середні підпри- ємства	малі підпри- ємства	з них мікропід- приємства
2015	2355333	5248702	-308891	59156,8	357510	1762550	277776	91772,0
2016	3078321	4225723	-250703	9604,3	431619	1751454	305272	100754,1
2017	7104091	4860542	-196180	-307323,1	1031619	1967554	314742	200588,7
2018	9623924	5492804	140432	61030,1	246210	2048555	226326	95987,4
Відхилення, +, -	7268591	244102,3	449323,2	1873,3	-111300	286005	-51449	4215,4

Джерело: розраховано за даними [11]

Диференціація за обсягом реалізації продукції переробної промисловості АПК протягом досліджуваного періоду має тенденцію до зростання в структурі

частки великих підприємств та зниження власного капіталу малих та мікропідприємств (табл. 7).

Таблиця 7

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., тис.грн.

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	тис. грн.	частка, %	тис. грн.	частка, %	тис. грн.	частка, %	тис. грн.	частка, %
2015	10754933,6	51,1	9383684,4	44,5	933145,5	4,4	94266,6	0,4
2016	16365767,4	51,3	14506062,7	45,5	1019641,7	3,2	157685,3	0,5
2017	29200024,0	62,4	16492709,3	35,3	1075668,0	2,3	157598,4	0,3
2018	28524632,8	56,0	20767123,3	40,8	1654829,0	3,2	189526,1	0,4
Відхилення, +, -	17769699	4,9	11383439	-3,7	721683,5	-1,2	95259,5	0

Джерело: розраховано за даними [11]

Чистий прибуток великих підприємств переробної промисловості АПК регіону має чітку тенденцію до зростання до 2017 року. Через несприятливі ринкові та соціально-економічні чинники в 2018 році обсяг прибутку знижувався.

У 2018 році зазнали збитків 2 з 6 великих переробних підприємств Вінницької області (табл. 8). Доцільно звернути увагу на значний обсяг дебіторської заборгованості перед ПрАТ «Вінницький олійножировий комбінат», що має негативний вплив на формування прибутку підприємства, і як одним з шляхів зниження, збитковості даної організації є галузева диференціація його через створення електростанції на базі підприємства. Даний проект перебуває на стадії розробки проектно-кошторисної документації. Наразі менеджмент підприємства вирішує питання фінансування проекту, орієнтовна вартість якого становитиме близько 20 млн. доларів США, а розрахунковий термін окупності – 5 років. На його реалізацію «Вінницькому ОЖК» знадобиться 18 місяців. Прогнозовані обсяги виробництва «зеленої» електроенергії – від 7 до 9 МВт, її продаватимуть в енергомережу за «зеленим» тарифом.

Таблиця 8

Чистий прибуток (збиток) великих підприємств переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., тис. грн.

Роки	Великі підприємства				
	фінансовий результат (сальдо)	підприємства, які одержали прибуток		підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості	фінансовий результат	у % до загальної кількості	фінансовий результат
2015	-231162,0	40,0	16701,0	60,0	247863,0
2016	110529,0	83,3	214393,0	16,7	103864,0
2017	2280125,0	71,4	2368763,0	28,6	88638,0
2018	973637,0	66,7	1140067,0	33,3	166430,0
Відхилення, +, -	1204799	X	1123366	X	-81433

Джерело: розраховано за даними [11]

Аналогічною ситуація є і на середніх за розміром підприємствах переробної сфери АПК регіону, де простежується тенденція до зростання чисельності збиткових підприємств. Так у 2018 році кожне 4-е середнє підприємство було збитковим (табл. 9).

Таблиця 9

Чистий прибуток (збиток) середніх підприємств переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., тис. грн.

Роки	фінансовий результат (сальдо)	підприємства, які одержали прибуток		підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості	фінансовий результат	у % до загальної кількості	фінансовий результат
2015	255303,3	85,0	465189,3	15,0	209886,0
2016	7468,0	75,6	330084,0	24,4	322616,0
2017	134890,2	80,0	421203,2	20,0	286313,0
2018	526702,1	73,5	618965,6	26,5	92263,5
Відхилення, +, -	271398,8	-11,5	153776,3	11,5	-117623

Джерело: розраховано за даними [11]

Не зважаючи на низку переваг великих підприємств над малими, кількість збиткових підприємств переробної сфери АПК області має тенденцію до зменшення. Протягом 2017-2018 року ці формування переважно отримували прибутки (табл. 10).

Таблиця 10

Чистий прибуток (збиток) малих підприємств переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., тис. грн.

Роки	Малі підприємства				
	фінансовий результат (сальдо)	підприємства, які одержали прибуток		підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2015	-232853,2	67,7	22255,1	32,3	255108,3
2016	-50617,3	71,1	24412,2	28,9	75029,5
2017	25606,0	68,6	44654,0	31,4	19048,0
2018	4387,1	70,9	35797,8	29,1	31410,7
Відхилення, +,-	237240,3	3,2	13542,7	-3,2	-223698

Джерело: розраховано за даними [11]

Найбільш кризовою є ситуація з мікропідприємствами переробного сектору економіки області. Протягом 2015-2018 років фінансовий результат діяльності підприємств є негативним, що свідчить про неможливість їхнього функціонування в наявних умовах економіки без державного стимулювання (табл. 11).

Рентабельність операційної діяльності та всієї діяльності найвища в великих та середніх підприємствах переробної промисловості АПК регіону (табл. 12). Збитковість по малих та мікропідприємствах поступово зменшується, і для продовження даної тенденції необхідно створити сприятливі умови для

розвитку малого бізнесу в даному секторі економіки області.

Таблиця 11

Чистий прибуток (збиток) мікропідприємств переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., тис. грн.

Роки	З них мікропідприємства				
	фінансовий результат (сальдо)	підприємства, які одержали прибуток		підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2015	-18063,0	66,3	3031,1	33,7	21094,1
2016	-19487,3	70,0	2966,6	30,0	22453,9
2017	-1218,3	66,4	5998,2	33,6	7216,5
2018	-4229,4	69,5	5048,1	30,5	9277,5
Відхилення, +/-	13833,6	3,2	2017	-3,2	-11816,6

Джерело: розраховано за даними [7]

В основному переробна промисловість АПК Вінницької області випускає молочну продукцію, рослинні олії (ПрАТ «Вінницький олійножировий комбінат»), спирт та кондитерські вироби.

Галузеву диференціацію переробної промисловості АПК можна розглядати як процес виникнення нових виробництв, що відбувається на постійній основі та зумовлений виникненням нових запитів у споживачів, а також для адаптації до зовнішніх умов.

Таблиця 12

Рентабельність діяльності підприємств переробної промисловості АПК Вінницької області у 2015-2018 рр., %

Роки	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств				Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств			
	великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	з них мікропідприємства	великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	з них мікропідприємства
2015	5,3	4,3	- 3,3	-13,0	- 2,1	2,5	-15,6	-13,6
2016	4,1	3,3	- 0,5	-11,2	0,7	–	-4,6	-11,2
2017	10,6	3,6	3,1	- 0,3	8,4	0,8	2,3	- 0,6
2018	6,1	4,3	2,0	-1,8	3,6	2,5	0,3	- 2,1
Відхилення, +/-	0,8	0	5,3	11,2	5,7	0	15,9	11,5

Джерело: розраховано за даними [11]

Насамперед, диференціація підприємств, як явище, набула розвитку за рахунок переходу до більш складних умов господарювання, які негативно впливають на ефективність діяльності підприємства, і мала на меті пристосувати підприємства переробного сектору АПК до них.

Найбільш перспективним напрямком галузевої диференціації переробної промисловості системи АПК є формування на сировинній базі цукрової, м'ясопереробної, сільськогосподарської та спиртових галузей – виробництво біогазоу та біоетанолу (рис. 3).

У перспективі планується провести приватизацію спиртових заводів відповідно до «Програми реформування та розвитку спиртової галузі на 2020-2023 роки» затвердженою КМУ від 12 серпня 2020 р. № 699 [12]. Це дасть можливість підвищити ефективність управління. Сьогодні умови роботи у держсекторі принципово відрізняються від законів функціонування бізнесу. У директора державного заводу немає чіткої мотивації, які є у менеджера в приватній структурі.

В умовах монополії відсутня необхідність із кимось вести конкурентну боротьбу і покращувати якість продукції. Менеджмент спиртових заводів нерідко починає обростати бюрократією та звітами, а не новими можливостями та ідеями.

Важливе й питання кадрової політики, яка на держпідприємстві нерідко залежить від політичної кон'юнктури. Наприклад, з 2016 року у ДП «Укрспирт» змінилися п'ять директорів. Із такими перестановками говорити про довгострокову стратегію розвитку підприємств не доводиться.

Відсутня відповідальність менеджменту спиртових заводів за результати роботи підприємств. У той же час, приватне виробництво завжди намагатиметься уникнути плинності кадрів. Із директором укладається стабільний, довготривалий договір, за яким від нього вимагається чіткого виконання поставлених завдань і впровадження стратегії розвитку підприємства.

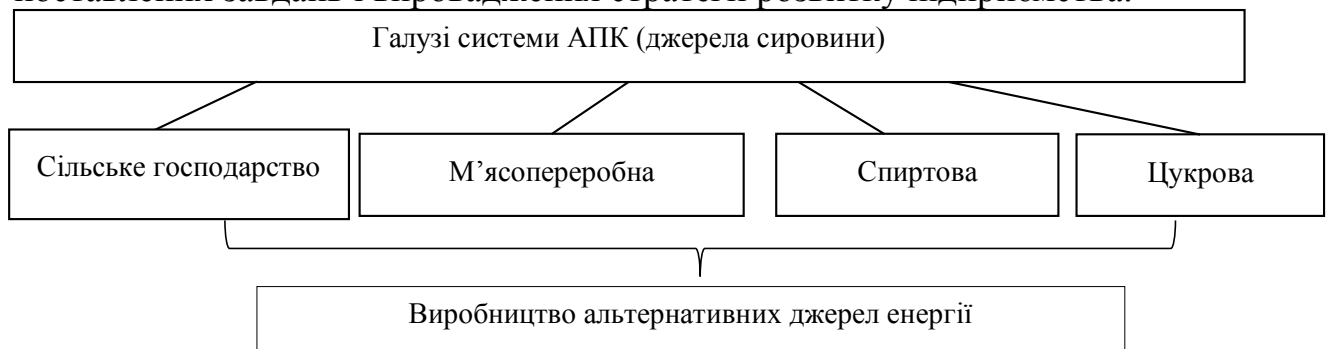

Рис. 3. Перспективи галузевої диференціації переробної промисловості АПК Вінницької області

Джерело: сформовано авторами

Проблемою є і не гнучка модель величезного держпідприємства-монополіста. Там, де бізнес міг би швидко зреагувати на виклики сьогодення, держмонополія робить це з затримкою.

Про це говорить, наприклад, досвід виробництва сировини для антисептиків на заводах «Укрспирту». Майже за три тижні ДП «Укрспирт» отримав дозвіл та переорієнтувався на виробництво сировини для антисептиків. Приватний бізнес зробив би те ж саме максимум за 5 днів. На підтвердження цього є факти, як в країнах Європи виробники алкогольної продукції переорієнтували бізнес і вже наступного дня почали виготовляти антисептики [13].

Також важливим є і питання ціни спирту. За останні два роки середня

собівартість була нижче 200 гривень, а продавався спирт у межах 340-370 грн. Така маржинальність склалася через необхідність утримувати усі непрацюючі заводи «Укрспирту» [13].

При цьому зазначені підприємства майже не конкурентні на міжнародних ринках. Нас випередили по ефективності ціни такі країни, як Молдова, Польща, Білорусь і це – великий недолік монополії. Адже після приватизації ціну регулюватиме лише відкритий ринок і чесна конкуренція за покупця.

Позитивним наслідком приватизації може стати боротьба з тінню, яка сягнула за різними даними понад 50-60 відсотків та краде щорічно 8-10 мільярдів гривень з державного бюджету [13].

У свою чергу приватний власник нестиме персональну відповідальність власною репутацією на ринку за подібні зловживання. Планується ввести жорсткі ліцензійні умови, де за порушення у частині обліку спирту власник втрачатиме ліцензію. Цей запобіжник допоможе перенаправити гроші з тіньових потоків у бюджет країни.

Приватизацію заводів «Укрспирту» планується провести за рік. З 1 липня 2021 року дозволяється введення в експлуатацію та надання дозволів на будівництво нових підприємств з виробництва етилового спирту [13].

При цьому державний монополіст має чимало активів, за які стовідсотково йтиме активна боротьба на аукціонах. Але й ті заводи, які є не привабливими як майданчики для вироблення спирту, є цікавими для інвесторів з інших галузей економіки.

Наприклад, для агрокомпаній, багато об'єктів мають дуже вдалу логістику це: дуже зручні локації, під'їзні залізничні гілки, близькість до великих транспортних магістралей, або ж до кордону (для тих, хто орієнтований на експорт). Не можна забувати і про такий величезний напрямок як фармкомпанії, зокрема, й вироблення антисептиків, які в умовах пандемії є одним з товарів першої необхідності. А ще є такі напрямки, як біоетанол чи парфумерія. Кожен завод має свої переваги, тож наслідком приватизації стане розвиток відразу низки переробних галузей в державі [13].

Можливість диференціації продукції на підприємствах переробної промисловості АПК існує по всьому галузевому ланцюжку цінностей. Перерахуємо сфери, де існують можливості для диференціації:

- матеріально-технічне забезпечення ланок виробництва, що мають основний вплив на якість кінцевого продукту організації;
- дії, пов'язані зі створенням товару на базі досягнень науки і техніки, дозволяють поліпшити дизайн товарів та його характеристики, створити нові продукти;
- удосконалення виробничого процесу дозволяє знизити обсяг некондиційної продукції, збільшити термін життя товару, забезпечити більшу безпеку;
- забезпечення логістичними системами дозволяють прискорити постачання, знизити запаси готової продукції;

– дії по обслуговуванню клієнтів, проведення маркетингових досліджень та забезпечення продажів можуть створити такі відмітні характеристики, як допомога покупцю, швидке обслуговування та виконання замовлення.

Висновки. Основним напрямком галузевої диференціації в переробній промисловості АПК Вінницького регіону має стати створення нових виробництв біогазу та біоетанолу. Запропоновані заходи дадуть можливість: уникати практики приховування прибутків на підприємствах; збільшити доходи до державного бюджету від державних підприємств галузі; досягти зростання обсягу іноземних інвестицій у галузь; удосконалити методи управління в переробній промисловості; підвищити показник валового регіонального продукту та рентабельність галузі загалом.

В той час виробництво біогазу та біоетанолу на спиртових заводах регіону зможе дати наступний ефект для економіки області: підвищити енергетичну незалежність регіону; знизити витрати спиртових заводів на енергоносії; покращити екологічний стан водних ресурсів області; знизити обсяг викидів парникових газів; забезпечити тваринницьку галузь білковими кормами.

Список використаних джерел

1. Лексин В. Н., Швецов А. Н. Государство и регионы: теория и практика государственного регулирования территориального развития. М.: Эдиториал УРСС, 2003. 368с.
2. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов. М. : ГУ ВШЭ. 2000. 495 с.
3. Василенко В. Н. Экономико-правовые проблемы развития территориальных систем. *Экономика и право*. 2010. №1. С. 5-10.
4. Журавель В. В., Поспелов О. В. Регіональна економіка : підручник. Харків. 2011. 271 с.
5. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики: Аналітичний звіт. URL: <http://www.surdp.eu/analytical-report> (дата звернення 20.10.2020).
6. Рядно О. А. Застосування економетричних моделей для аналізу фінансових можливостей регіонів (на прикладі Дніпропетровської області). *Вісник ДДФА: Економічні науки*. 2014. № 1 (31). С. 197–202.
7. Беркут О. В. Факторний аналіз диференціації соціально-економічного розвитку регіонів України. *Вісник ДДФА: Економічні науки*. 2015. № 1 (33). С. 229–234.
8. Калетнік Г. М. Економіка виробництва біопалива в Україні та забезпечення продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2010. № 1. С. 30-35.
9. Калетнік Г. М. Кластеризація виробництва біопалива – шлях до енергобезпеки України. *Агросвіт*. 2009. № 20. С. 7-12.

10. Гончарук І.В. Виробництво біогазу в аграрному секторі – шлях до підвищення енергетичної незалежності та родючості ґрунтів. *Агросвіт*. 2020. № 15. С. 18-29. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.15.18.

11. Статистичний збірник «Діяльність підприємств промисловості Вінниччини». Відповідальна за випуск С.В. Рибалко. Головне управління статистики у Вінницькій області. Вінниця 2019. 152 с.

12. Програми реформування та розвитку спиртової галузі на 2020-2023 роки затвердженою КМУ від 12 серпня 2020 р. № 699. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/699-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.10.2020).

13. В очікуванні першого в Україні приватного спиртзаводу. URL: http://ukrspirt.com/news/novini_pidpriemstva/v_ochikuvanni_pershogo_v_ukraini_privatnogo_spirtzavodu.html. (дата звернення 20.10.2020).

References

1. Leksy`n, V. N., Shveczov, A. N. (2003). Gosudarstvo y regyony: teoriya y praktyka gosudarstvennogo regulirovaniya terrytoryalnogo razvytiya. [State and regions: theory and practice of state regulation of territorial development]. М.: Эды`tory`al URSS, 368p. [in Russian].

2. Granberg, A. G. (2000). Osnovy regionalnoj ekonomyky: uchebnyk dlya vuzov. [Fundamentals of regional economics: a textbook for universities.]. М. : GU VShЭ. 495 p. [in Russian].

3. Vasylenko, V. N. (2010). Экономыко-правовые проблемы razvytiya terry`tory`al`ных sy`stem. [Economic and legal problems of the development of territorial systems]. *Экономы`ка y`pravo – Economics and law*, 1. 5-10. [in Ukrainian].

4. Zhuravel, V. V., Pospyelov O. V. (2011). Regionalna ekonomika : pidruchnyk. [Regional economics: a textbook]. Xarkiv. 271. [in Ukrainian].

5. Regionalnyj rozvytok ta derzhavna regionalna polityka v Ukrayini: stan i perspektyvy zmin u konteksti globalnyx vyklykiv ta yevropejskyx standartiv polityky: Analitychnyj zvit. [Regional Development and Regional State Policy in Ukraine: Status and Prospects for Change in the Context of Global Challenges and European Policy Standards: An Analytical Report.] Retrieved from:: <http://www.surdp.eu/analytical-report> (data zvernennya 20.10.2020).

6. Ryadno, O. A. (2014). Zastosuvannya ekonometrychnyx modelej dlya analizu finansovyx mozhlyvostej regioniv (na prykladi Dnipropetrovs`koyi oblasti). [Application of econometric models for the analysis of financial possibilities of regions (on an example of the Dnepropetrovsk area)]. *Visny`k DDFa: Ekonomichni nauky – DSFA Bulletin: Economic Sciences*, 1 (31), 197–202. [in Ukrainian].

7. Berkut, O. V. (2015). Faktornyj analiz dyferenciatsiyi socialno-ekonomichnogo rozvytku regioniv Ukrayiny. [Factor analysis of differentiation of socio-economic development of regions of Ukraine]. *Visny`k DDFa: Ekonomichni nauky – DSFA Bulletin: Economic Sciences*, 1 (33). 229–234. [in Ukrainian].

8. Kaletnik, G. M. (2010). Ekonomika vyrobnyctva biopalyva v Ukrayini ta zabezpechennya prodovolchoyi bezpeky. [Economics of biofuel production in Ukraine and food security]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*, 1, 30-35. [in Ukrainian].
9. Kaletnik, G. M. (2009). Klasterzaciya vyrobnyctva biopalyva – shlyax do energobezpeky Ukrayiny. [Economics of biofuel production in Ukraine and food security]. *Agrosvit – Agrosvit*, 20, 7-12. [in Ukrainian].
10. Goncharuk, I.V. (2020). Vyrobnyctvo biogazu v agramomu sektori – shlyax do pidvyshhennya energetychnoyi nezalezhnosti ta rodyuchosti gruntiv. [Biogas production in the agricultural sector is a way to increase energy independence and soil fertility]. *Agrosvit – Agrosvit*, 15, 18-29. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.15.18. [in Ukrainian].
11. Statystychnyj zbirnyk (2019). «Diyalnist pidpryyemstv promyslovosti Vinnychchyny» [Activity of industrial enterprises of Vinnytsia region]. Vidpovidalna za vypusk S.V. Rybalko. Golovne upravlinnya statystyky u Vinnyczkij oblasti. Vinnytsya. 152 p.
12. Programy reformuvannya ta rozvytku spytovoyi galuzi na 2020-2023 roky zatverdzhenoju KМУ vid 12 serpnia 2020 r. 699. [Programs of reforming and development of the alcohol industry for 2020-2023 approved by the Cabinet of Ministers of August 12, 2020 № 699.] Retrieved from:: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/699-2020-%D0%BF#Text>.
13. V ochikuvanni pershogo v Ukrayini pryvatnogo spirtzavodu. [In anticipation of the first private distillery in Ukraine.] Retrieved from:: http://ukrspirt.com/news/novini_pidpriemstva/v_ochikuvanni_pershogo_v_ukraini_privatnogo_spirtzavodu.html.

Відомості про автора

КАЛЕТНИК Григорій Миколайович – доктор економічних наук, професор, академік НААН України, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: rector@vsau.org).

ГОНТАРУК Ярослав Вікторович – асистент кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: e050122015@gmail.com).

KALETNIK Grygorii – Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of NAAS of Ukraine, Head of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, 3 Soniachna st., Vinnytsia, e-mail: rector@vsau.org).

HONTARUK Yaroslav – Lecturer of the Department of Agrarian Management, Vinnytsia National Agrarian University, (21008, Vinnytsia, 3 Solnyschaya st., 3 e-mail: e050122015@gmail.com).

КАЛЕТНИК Григорий Николаевич – доктор экономических наук,

професор, академик НААН України, заведуючий кафедрой административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: rector@vsau.org).

ГОНТАРУК Ярослав Викторович – ассистент кафедры аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: e050122015@gmail.com).

УДК: 620.925:58/59

DOI: 10.37128/2411-4413-2020-3-2

**ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ
КАТЕГОРІЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ
ВІДХОДИ, ЇХ
КЛАСИФІКАЦІЯ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДАЛЬШОГО
ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ
ВИРОБНИЦТВА
БІОЕНЕРГІЇ**

ГОНЧАРУК І.В.,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,*

ВОВК В.Ю.,
*аспірантка першого року навчання
кафедри економіки
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті досліджено трактування поняття «відходи» у європейських та вітчизняних нормативних документах та виявлено відсутність у визначеннях екологічної складової, що сьогодні є надзвичайно важливим аспектом здійснення будь-якого виду діяльності. Приділено увагу важливій групі відходів – сільськогосподарським відходам, які одночасно здійснюють найбільш негативний вплив на довкілля і можуть бути використані у якості вторинної сировини для забезпечення діяльності інших галузей. Наведено перелік європейських та вітчизняних нормативно-правових документів, які частково регулюють різні аспекти поводження із сільськогосподарськими відходами та виявлено відсутність як у нормативних документах, так і серед наукових підходів до визначення сутності відходів АПК, у зв'язку із цим представлено авторське розуміння даної категорії відходів. Також здійснено порівняння класифікації сільськогосподарських відходів відповідно до Державного класифікатора відходів України ДК 005-96 із класифікацією відповідної групи відходів, наведеної у Європейському каталозі відходів.

Проаналізовано обсяги утворення відходів в Україні за видами економічної діяльності у 2019 році. Вивчено структуру викидів АПК України і зазначено, що найбільшими забруднювачами навколишнього середовища є відходи тваринництва (гній тварин та послід птиці), проте сьогодні існують шляхи перетворення таких відходів на біопалива, а саме - біогаз. Здійснення процесу переробки відходів тваринництва (гною тварин та посліду птиці, які є побічними продуктами виробництва і які не потрібно вирощувати додатково) на біогаз,